
KİTAP TANITIMI

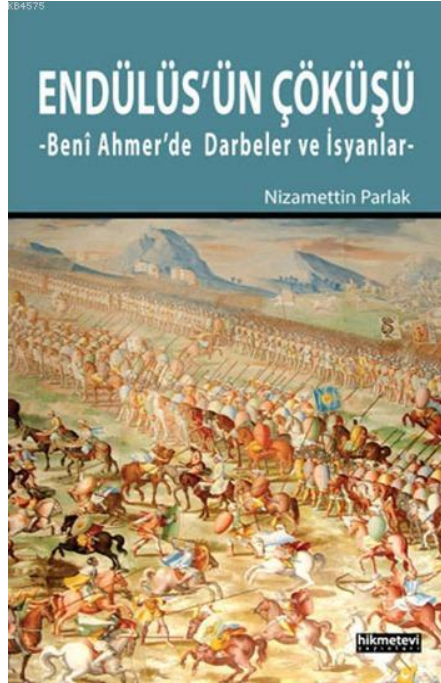

Nizamettin Parlak, *Endülüs'ün Çöküşü: Benî Ahmer'de Darbeler ve İsyanlar*, İstanbul: Hikmet Yayınevi, 2014, 255 s.

OSMAN CURUK*

Eser giriş ve iki bölümden oluşmuştur. Yazar giriş bölümünde İslam Tarihi kaynaklarında isyan ve darbelerin hangi kavramlar ile kullanıldığından bahsetmiştir. Giriş bölümüne geçmeden önce “araştırmanın yöntem ve kaynakları” şeklinde bir bölüm açılmış ve yazar bu bölümde faydalandığı kaynaklardan bahsetmiş ve araştırmanın bir konulu kronolojik araştırma olduğunu söylemiştir.

Giriş bölümünde “Darbe ve İsyanların Tarihçesi ve Genel Değerlendirmeler” konu başlığı altında yazar, beş konudan bahsetmektedir. Birinci konuda insanlık tarihinde isyan konusuna değinmekte ve isyanın insanoğlu ile birlikte ortaya çıktığını; ihtilal, isyan ve inkılâp kelimelerinin birbirinden farklı ama birbirleriyle sıkı sıkıya ilişkili kavramlar olduğunu belirtmektedir. İkinci konu olarak ise doğal afetler ve isyanlar arasındaki ilişkiden bahsetmektedir. Doğal afetler sonucu zayıflayan halk ekono-

---

* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğrencisi

misi ve idarecilerin kötü durumdaki halktan zorla almak istediği vergilerin isyanların en önemli sebebi olduğunu söylemektedir. Ardından Endülüs'te bu duruma bazı örnekler vermektedir. Üçüncü konu olarak darbelerin psiko-sosyal nedenleri üzerinde durmakta ve insanların kişisel arzularının isyanların önemli nedeni olduğunu vurgulamaktadır. Daha sonra *asabiyet* kavramı ve bunun neden olduğu isyanlardan bahsetmektedir. Dördüncü konu olarak Endülüs tarihindeki önemli isyanlardan kısa kısa ele almakta, beşinci ve son olarak da kısaca Benî Ahmer devletinin tarihini anlatmaktadır.

Eserin birinci bölümünde yazar, Benî Ahmer'de yaşanan darbe ve isyanların arka planını ele almaktadır. Yazar ilk olarak Benî Ahmer devletinin küçük bir coğrafyaya ve kısıtlı imkânlarla sahip olmasına rağmen nasıl uzun süre ayakta kaldığına dair bilgiler vermektedir. Bu sebepler arasında Hıristiyanların bu küçük devleti önemsememesi; çeşitli ırk, din ve etnik gruba mensup insanların bir arada yaşama tecrübesinin hayata geçirilmesi; İspanyolların kendi aralarındaki çekişmeler; gerektiğinde bu küçük devletin Kastilya ve Aragon krallıklarına vergi vermesi ve bunların himayesi altına girmesi; Benî Ahmer halkının sürekli tehdit altında olması ve bu durumun da halkın direncini artırması gibi nedenler bulunmaktadır. Darbe ve isyanların sebeplerine geçmeden önce yazar, Benî Ahmer toplumunun etnik yapısı hakkında kısaca bilgi vermektedir. bilindiği üzere Benî Ahmer toplumunda Araplar, Berberiler, İspanyol Müslümanlar ve ecnebî unsurlar bulunuyordu.

Yazar, darbe ve isyanların nedenlerini beşerî, siyasî ve coğrafi, sosyal ve dinî sebepler şeklinde üç başlık altında toplamaktadır. Beşerî sebepler başlığı altında asabiyet faktörüne dikkat çeken yazar bu faktörün darbe ve isyanların en önemli nedeni olduğunu vurgulamakta ve devleti kuran hanedan üyelerinden bir kısmının iktidarı ele geçirince diğer hanedan üyelerini ya saf dışı etmeye ya da onlara güzel imkânlar vererek bazen de onları hapsedirerek bu sorunu aşmaya çalıştıklarını belirtmektedir. Ancak bu uygulamalar her zaman işe yaramaz ve saf dışı bırakılan hanedan üyeleri iktidarın verdiği imkânları ele geçirebilmek için mücadeleye giriştiklerini söylemektedir. Asabiyet kavgasının yanında devlet idarecileri ve yöneticiler arasındaki kavgaların da darbe ve isyanları tetikleyici unsurlar olduğunu belirten yazarın ele aldığı diğer

bir konu ise zevk ve eğlenceye dalmanın devlet idaresine verdiği zararlar üzerinedir. Bir devletin kurulup refaha kavuştuğu zaman harcamaların arttığını ve bunun da halka vergi olarak yansıdığını, bu ağır vergilerin altından kalkamayan halkın ise isyancıların safında yer aldığını ifade etmektedir. Diğer bir sebep olarak idarecilerin hanımlarının devlet yönetimine aşırı derecede müdahil olmalarını verirken yazar, bu konuda meydana gelen olaylara örnekleri zikretmektedir.

Siyasî ve coğrafi nedenler konusunda yazar ilk olarak devletin yaşlanması ve tekelci yönetim anlayışının isyanlara neden olduğunu belirtmekte ve İbn Haldûn'un yıkıcı kuşak olarak nitelendirdiği son kuşağın, atalarının yolundan tamamen ayrıldıklarını ve halkın kendilerine itaat etme nedeninin kendilerinin asaleti olduğu hissine kapıldıklarını vurgulamaktadır. Burada ele alınan diğer bir sebep ise dış güçlerin isyanları desteklemesidir. Yazar bu konuda Endülüs'teki Hıristiyan kralıkların Benî Ahmer'deki isyancılara olan desteğinden bahsettikten sonra Kilise'nin vermiş olduğu desteğe ve Avrupa'dan gelen yardımlara değinmiş ve konuyla ilgili örnekler vermiştir. Üçüncü konu ise coğrafi nedenler olarak ele alınmaktadır. Burada Endülüs'ün kuzey kısmının dağlık olmasının isyancılara önemli bir avantaj sağladığına değinilmekte olup bunun yanında Benî Ahmer şehirlerinin ve kalelerinin sağlam olması Müslümanlara Hıristiyanlar karşısında bir avantaj sağlarken isyancılar karşısında dezavantaj oluşturduğu belirtilmektedir.

Son olarak yazar isyanların sosyal ve dinî nedenlerini incelemektedir. Bu başlık altında Müslümanlar arasındaki tefrika ve buna bağlı olarak gerçekleşen isyanlara yer verilmekte, daha sonra ise dini hassasiyetin yitirilmesi, Müslümanların zevk ve eğlenceye dalmaları isyanların önemli nedenleri arasında sayılmaktadır.

Benî Ahmer'de yaşanan darbelerinin kronolojik bir sıra ile ele alındığı ikinci bölümde yazar, vuku bulan isyanları kuruluş, yükseliş ve yıkılış dönemi başlıkları altında vermektedir. Kuruluş dönemi isyanlarına geçmeden Benî Ahmer devletinin de bir isyan sonucu kurulduğunu belirten yazar kuruluş sürecinden ve ilk idareci I. Muhammed'in icraatlarından bahsettikten sonra kuruluş döneminin ilk ve ciddi isyanı olan Ben-i İşkaylûle isyanına yer vermektedir.

Bu isyan İbnü'l-Ahmer'in devleti beraber kurdukları Benî İşkaylûle ailesine kuruluş sürecinden sonra devlet idaresinde görev vermemesi ve bu ailenin de bağımsız bir şekilde davranması sonucu ortaya çıkmış ve devleti uzun süre meşgul etmiştir. İsyân kuruluş sürecinde olan devleti siyasî, ekonomik ve kültürel açıdan olumsuz olarak etkilemiştir. İsyân sırasında Kastilya'da çıkan iç karışıklıklar ve isyanlar değerlendirilemediği gibi Gırnata topraklarında fikrî ve sanatsal faaliyetler de gerçekleştirilemedi. Ayrıca isyanı bastırmak için yüklü miktarda harcamalar yapıldığından devletin ekonomisi de büyük zarar vermiştir.

İkinci olarak Benî İşkaylûle kadar büyük çapta olmayan, Gırnata sarayında görev yapan İbnü'd-Delil tarafından çıkarılan İbnü'd-Delil isyan ele alınmıştır. Daha sonraki dönemde III. Muhammed'in istikrarı sağlamaya yönelik çalışmaları işe yaramamış ve bir darbe ile tahttan uzaklaştırılmıştır. Kardeşi Ebu'l-Cuyûş Nasr'ın yaptığı darbe sonucunda (708/1039) tahta çıkmıştır. Ancak genç sultanın uygulamaları da sükûneti sağlayamamış ve darbe sonucu tahtan uzaklaştırılmıştır.

Yükseliş devri isyanlarını ele alırken Gırnata'da I. İsmail Ebû'l Velîd'in tahta geçmesi ile Benî Ahmer devletinin yükseliş döneminin başladığını ifade eden yazar, bu dönemin yaklaşık seksen yıl sürdüğünü belirtmektedir. Bu dönemin ilk üç sultanının suikast sonucu öldürülmeleri dışında bu döneme dair herhangi bir isyan girişiminden bahsedilmemektedir. Yazar bu dönemin sakin geçmesini 1348'de başlayan ve üç yıl boyunca Akdeniz ülkelerini etkileyen veba salgını ve bunun etkisinin uzun sürmesine ayrıca daha vebanın etkisi geçmeden İspanyada iç karışıklıkların çıkmasına bağlamaktadır. Yükseliş döneminin üçüncü sultanı I.Yusuf'un suikast sonucu öldürülmesi sonrasında yerine oğlu V. Muhammed geçmiş ve ilk iş olarak barış ve huzur döneminin devam etmesi için Mağrib ve Hıristiyan krallıklar ile barış antlaşmaları imzalamıştır. Bu huzur döneminin devam etmesinin sebepleri arasında onun döneminde Hıristiyan krallıkların birbirleriyle savaş halinde olmasının ve sultanın devlet yönetiminde iyi bir kadroya sahip bulunmasının rolünün büyük olduğu belirtilmektedir. Zira Ebû'n-Nuaym Rıdvân, Lisânüddîn İbnü'l-Hatîb, İbn Zümrek ve İbn Haldûn gibi idareciler onun döneminde görev yapmışlardır. Fakat buna rağmen yine Gırnata da darbeler devam etmiş ve V. Muhammed'in kardeşi II. Yusuf darbe

sonunda tahta geçmiştir. V. Muhammed ise Mağrib'e kaçmak zorunda kalmıştır. II. Yusuf'un saltanatı da çok uzun sürmemiş ve kendisi akrabaları tarafından öldürülmüştür. Bunun üzerine V. Muhammed tekrar Gırnataya gelerek tahta çıkmıştır. V. Muhammed'in sonraki döneminde iki önemli kırılma noktası olmuş, fakat sultan bu olayları iyi bir şekilde idare etmiştir. Bunlardan ilki vezir Lisânüddin İbnü'l-Hatîb'in aleyhinde gerçekleşen bir dizi vaka sonucu vezirin ölümü ile sonuçlanan olaydır. Sonraki ise İbnü'l-Hatîb'in öğrencisi ve ondan sonra vezir olan İbn Zümrek'in başına gelen ve hocasının kaderine benzer bir sürecin ortaya çıktığı olaydır. Bu iki önemli olay çok büyümeden çözülmüştür.

V. Muhammed döneminin sona ermesi ile çöküş dönemi başlamıştır. Çöküş döneminde on iki sultan tahta geçmiş ve bu yüzyıllık dönem çok çalkantılı geçmiştir. Yazar bu dönemin darbe ve isyanlarını birbiri içine girmiş, sarmal bir hal almış olarak değerlendirir. Bu dönemde bazen bir sultan iki-üç defa tahtan alaşağı edildiği halde tekrar tahta oturabilmiş, kargaşa ve isyanlar birbirlerini kovalamıştır. Yazar bu dönemin isyanlarını birbirinden ayrı olarak incelemenin oldukça zor olduğunu ve bu yüzden de dönemin olaylarını toplu olarak ele almanın daha uygun olacağını belirtmiştir. Bu arada özellikle IX. Muhammed'e yapılan üç darbe ve bunların akabinde Hıristiyanların Gırnata'ya saldırıları, 834/1431 yılında meydana gelen deprem devletin yıkılış sürecini hızlandırmıştır.

Devletin son otuz yılında ise hareketlilik iyice artmış ve Hıristiyan krallıkların işgalleri hızlanmıştır. Özellikle Ebû Abdullah XII. Muhammed ile ez-Zağal arasındaki mücadele, devletin sonunu getirmişti ve böylece Hıristiyanların devleti ikiye bölme çabası amacına ulaşmıştır. İki devlet adamının anlaşma sağlayamaması Müslümanların toprak kaybetmesine ve devletin durumunun iyice kötüye gitmesine neden olmuştur. 1492 yılında yapılan bir antlaşma ile Gırnata İzabella ve Ferdinand'a teslim edilmiştir. Anlaşmanın maddeleri Müslümanlar için makul görünse de Ferdinand ve İzabella anlaşma şartlarına bağlı kalmadılar ve Müslümanlara eziyetlere başlamışlardır. Engizisyon mahkemeleri kurulmuş ve birçok Müslüman katledilmiştir.

Yazar daha sonra Benî Ahmer'de yaşanan darbe ve isyanların siyasî, sosyolojik, ekonomik ve kültürel sonuçlarını değerlendirmektedir. Siyasî

sonucu olarak darbelerin devletin siyasî bütünlüğünü bozduğunu bunun sonucunda devletin zayıf düştüğünü ve Hıristiyan krallıklara kendi topraklarını işgal için koz verildiğini belirtmektedir. Sosyal sonuçlarını ele alırken, halkın her kesiminin bir şekilde isyan ve darbelerden etkilendiğini belirten yazar, isyanların başta ziraî alanda olmak üzere farklı istih-sal sektörlerinde yaşanan üretim düşüklüğüne neden olduğunu, insanların doğal ihtiyaçlarını karşılayamadıklarını ve bunun da halk arasında huzursuzluğa yol açtığını, buna ilave olarak da ağır vergilerin halkı bunalttığını söylemektedir. İsyanların kültürel sonuçlarında ise yazar, eğitimde aksamaların yaşandığını, bilimsel eserlerin telif edilemediğini ve o zamana kadar elde edilen mevcut birikimin de muhafaza edilemediğini zikretmektedir.

Sonuç bölümünde yazar Gırnata'da meydana gelen isyanların ve darbelerin siyasî, kültürel, ekonomik ve kültürel olarak önemli kayıplara neden olduğunu vurgulamakta, kabile rekabeti ve iktidarı ele geçirme arzusunun, Endülüs'teki isyanların en büyük nedenlerinden olduğunu belirtmektedir. Yazar, bu isyan ve darbe girişimlerine, Hıristiyan krallıkların baskısına rağmen Benî Ahmer devletinin uzun süre hüküm sürmesini; darbeleri üreten toplumun dinamik yapısına ve sürekli dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı hazırlıklı olmasına bağlamaktadır. Fakat sükûnet zamanlarında elde edilen kazanımların kargaşa ve huzursuzluk dönemlerinde korunamaması sonucu Müslümanların sürekli küçülerek toprak kaybettiklerini ve nihayetinde hâkimiyetlerini yitirdiklerini belirtmektedir.